

DOI: 10.31548/hspedagog14(4).2023.196-204

УДК 008: 930.1

МИР КРИЗЬ ПРИЗМУ ЦИВІЛІЗАЦІЙ: ПІДХОДИ, ВЗАЄМОДІЇ ТА КРИЗИ**КИЧКИРУК Т. В.**, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та міжнародної комунікації**Національний університет біоресурсів і природокористування України**

ORCID ID 0000-0003-4719-7923

E-mail: TatiyanaK@i.ua

ХАЛЮК М. В., здобувач вищої освіти, спеціальність «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»**Національний університет біоресурсів і природокористування України**E-mail: mkhaliuk@ukr.net

Анотація. Термін «цивілізація» виник у Європі лише на зламі XVIII-XIX століть, але з часом він був використаний у найрізноманітніших підходах, які видаються протилежними. Так, маючи першочергово значення протилежності варварству, певного рівня розвитку суспільства, він трансформувався у глобальний концепт, що об'єднує найрізноманітніші культури. Серед рис такої глобальної цивілізації можна виділити векторність розвитку, пріоритизацію цінностей, окреслених французькими філософами: свобода, право та справедливість. Звичним для науковців є й як синонімізація, так і протиставлення «цивілізації» та «культури» в осмисленнях. У, здавалося б, різних підходах І. Канта та О. Шпенглера цивілізація постає чимось зовнішнім, сталим, механічним проти живої, динамічної культури. Локальний підхід, представлений такими науковцями, як Н. Данилевський, О. Шпенглер, А. Дж. Тойнбі, С. Ф. Гантінгтон тощо, залишається популярним та дискусійним. Він відображає особливості окремих культур, їх взаємодій, фактори та цикл розвитку. У статті пропонується відійти від звичного протиставлення і синтезувати глобальний та локальний підходи до цивілізації, де глобальна цивілізація - не культурна уніфікація, а простір взаємодій культур зі спільними, універсальними цінностями. Розглядаючи кризи, з якими стикається суспільство на кожному з цих рівнів комплексно, взаємопов'язаність цих рівнів, можна відстежити фактори, що впливають на міжнародну безпеку, які не є очевидними за локального вирішення проблем. У другій частині роботи приводиться контекст історії православної цивілізації, що підкреслює важливість докладного та різностороннього вивчення формування цивілізаційної ідентичності держав для розуміння локальної цивілізації та її ядра.

Ключові слова: глобальна цивілізація, локальна цивілізація, культура, взаємодія, безпека.

Актуальність (Introduction).

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну — подія, що похитнула міжнародний порядок та безпеку. Стали очевидними вразливі місця наукових теорій, кризи міжнародних інституцій та цінностей світової спільноти. Конфлікт, що вибухнув, у Східній Європі, отримав протилежний західним прогнозам розвиток, чим викликав здивування та розгубленість. Вірогідно, причиною є поєднання та навіть стереотипні уявлення

про держави, що конфліктують. Нерозуміння процесів, що відбувалися століттями на Сході Європи, є результатом сприйняття лише її імперіального, потім блокового минулого. Це дозволяло без обмовок і подальшого вивчення відносити Україну та Росію до однієї локальної цивілізації. С. Ф. Гантінгтон так і не зміг пояснити причини конфліктів (у цьому випадку ціннісних) між державами, що належать до однієї цивілізації, а війну між зазначеними

© Heiko S. M., Heiko T. M., Lauter O. D., Prytyka O. I.

HUMANITARIAN STUDIOS: PEDAGOGICS, PSYCHOLOGY, PHILOSOPHY Vol 14(4) 2023

державами - взагалі вважав наймалоймовірнішим зі сценаріїв. Російсько-українська війна є ще й найзадокументованішою, тому світова спільнота нині змушена бачити злочини, яких присягали не допустити, створюючи ООН. Не реагувати на них - значить нехтувати принципами міжнародного порядку, глобальної цивілізації. З одного боку це є проблемою декларативності цих принципів і відсутності практичних механізмів, з іншого - внутрішніх ціннісних протиріч самих держав спільноти. Змін зазнали й цивілізаційні ідентичності держав-учасниць протистояння.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Л. Февр стверджує, що вперше в науковому контексті термін «цивілізація» було вжито П.-А. Гольбахом, просвітники його почали вживати, описуючи певний рівень розвитку суспільства. Ф. Енгельс і Л. Морган послуговувалися терміном, характеризуючи історичний етап, що змінив первісне суспільство. Кант у своїх роботах називав цивілізацію зовнішньою, «технічною» культурою, що позбавлена духовної суті. О. Шпенглер вважав цивілізацію останньою фазою, «закостенінням» локальної культури, коли вона технізується і втрачає творчий потенціал. А. Тойнбі характеризує цивілізації, як регіональні єдності, що базуються першочергово на релігії, а вагома роль у їх стійкості належить національним елітам. Важливо відзначити, що «цивілізацією» він іменує світовий процес, тоді як «цивілізаціями» — власне культури, що є елементами одного цілого. Це можна вважати синтезом цивілізаційного та лінійного підходів.

За С. Гантінґтоном цивілізація — культурна спільнота найвищого порядку та основа культурної ідентичності. Це групи історично, мовно, культурно, релігійно споріднених етносів та країн, об'єднані для конкуренції з іншими. Науковець також виділяє так

звані розколоти держави, що розміщені на перехресті цивілізацій і мають лінії розколу на свої території. Він відкидає вірогідність утворення єдиної загальнолюдської цивілізації навіть в умовах глобалізації.

Гантінґтон також виводить типи реакції на вплив (вестернізацію): відторгнення, кемалізм та реформізм. Стосовно взаємодій локальних цивілізацій висловлювався й Н. Данилевський, окреслюючи типи впливу: «пересадження» цивілізаційних начал (колонізація), штучне «прищеплення», яке лише загрожує існуванню об'єкта впливу, і «ґрунтове удобрення» — єдиний благодотворний тип впливу, що характеризується вільним перейняттям цивілізацією чужих здобутків у різних галузях зі збереженням своєї самобутності.

Мета (Purpose) статті - крізь призму цивілізацій відстежити фактори, що впливають на міжнародну безпеку.

Результати (Results). Глобальна цивілізація - це стадія розвитку, його векторність та спільність на рівні універсальних цінностей. Її проєкцією можна вважати міжнародну систему, що об'єднує держави з різною культурою та історією. Системи змінювалися, а з ними й характерні риси, що й нині залишаються базовими цінностями міжнародного порядку: суверенна рівність держав, невтручання у внутрішні справи, виконання міжнародних зобов'язань тощо. Після жорстоких злочинів Другої світової найвищою цінністю стала людина, її життя та свобода. Було створено Міжнародний Білль про права людини (Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) і Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права (1966)). На універсальних цінностях, потребах державами було створено правову систему, що є договірною, інституції з ав-

тономною волею, а з ними й універсальний простір: глобальну цивілізацію та план її розвитку.

Однак оскільки міжнародне право не має органів примусу, а резолюції інституцій носять рекомендаційний характер, порушення загальноприйнятих принципів залишається безкарним. Саме в декларативності найвищих універсальних цінностей через відсутність механізму покарання полягає *криза глобальної цивілізації*, яка по-контанськи набула демонстративності та вічливості, але фактично залишилася безжальною до людини. Перебування в Раді Безпеки ООН держави, що вчиняє воєнні злочини, ветовання нею рішень є прямим проявом цієї кризи. Безкарність призводить до нових злочинів, тому локальні випадки є загрозою міжнародній безпеці. Ключовою метою залишається удосконалення міжнародного кримінального правосуддя та його механізмів. Одним з інструментів впливу могло б стати створення автоматизованої системи накладання санкцій на державу-порушницю. Україні ж нині важливо долучитися до держав-учасниць Римського статуту, щоб бути причетною до процесів Міжнародного кримінального суду безпосередньо та змін самого статуту. Зокрема досвід російсько-української війни є прецедентом для внесення екоциду як окремого злочину у юрисдикції МКС.

Через належність до я може відбутися внутрішнє протиріччя між ідентичностями, серед яких локальна ідентичність є безумовно потужнішою, через наявність персоналізованого, культурного контексту.

Першою розглянемо *кризу спостерігача*. Держава є одним з багатьох тісно пов'язаних між собою суб'єктів глобальної цивілізації, метою якої є безпека та розвиток. Отже у цій іпостасі у її інтересах всіма доступними засобами протидіяти злочинам у системі, елементом якої є вона сама. Але водночас вона є частиною культурного

об'єднання, що має власні цінності та переконання, а його мета - збереження та добробут локальної цивілізації. Скоцентованість держав лише на цій ідентичності та відмежування від злочинів, що вчиняються за межами їхнього регіону, призводить до їх нормалізації. У такій позиції нині перебувають і певні країни Європи. Цікаво те, що цінності (відповідно і уявлення та досвід) саме західної цивілізації стали підґрунтям для універсальних. Тому криза глобальної цивілізації має проєкцію ціннісної й у західній.

Іноді виникає очевидна конфронтація між глобальною та локальною цивілізаціями. Класичним прикладом такої *кризи конфронтації* є мусульманські країни, де поширення універсальних цінностей, сформованих в європоцентричному світі, сприймається як вестернізація, а значить - загроза ідентичності, складовою якої є зокрема й звичаї, спосіб життя та практика самоврядування жителів. Гантінгтон називає цю реакцію відторгненням. Особливо це загострюється при посиленні впливу радикальних течій. Однак такі держави зазвичай все одно розуміють важливість належності до глобальної спільноти і прагнуть визнання спільноти.

Власне, тому при популяризації універсальних принципів важливо відмовитися від накладання західних шаблонів, що не є дієвими для іншого менталітету, а можуть спричинити й зворотній ефект. Як зазначав Гантінгтон, як відторгнення, що сповільнює розвиток цивілізації, так і кемалізм, що направлений на зруйнування її ідентичності, є деструктивними. Тоді як реформізм, продемонстрований колись японською цивілізацією, є шляхом до органічної інтеграції ефективних напрацювань (у нашому випадку глобальної цивілізації) в автентичну унікальну культуру. На нашу думку, це найефективніше розв'язання цієї кризи, що сприятиме індивідуальному розвитку самої локальної цивілізації, її комфортному

співіснуванню з глобальною, а також сприятиме міжнародній безпеці загалом. Однак способи втілення залишаються актуальною темою для вивчення.

Окремо варто виділити кризи локальної цивілізації. Першочергово проблемою є *криза локального підходу* — умовність віднесення країни до певної цивілізації у самому підході, а також обмежений набір аналізованих факторів. Неврахування історичного контексту, культурних процесів у межах регіону призводить до поверхового аналізу, а відповідно й прогнозів. Саме хибне уявлення про місце держав у цивілізації, їхню ідентичність є одним з чинників відсутності контролю. Ця проблема частково вирішується поглибленням контексту - долученням експертів з різних галузей: істориків, антропологів, культурологів, етнополітологів, політологів тощо. Спробуємо продемонструвати багатогранність проблеми на прикладі православної цивілізації — України та Росії.

Гантінгтон відносить їх до розколотої та розірваної країн. На його думку розколотість України виражається «лінією розлому», що проходить через її територію, домінування різних конфесій — православ'я та уніатство, довгий період розділеності, відповідно, різні впливи. Однак археолог Л. Залізняк стверджує: « В XI-XII ст. культура праукраїнських племен, за археологічними джерелами, являє собою відносно монолітну цілісність, на відміну від культури літописних племен лісової півночі Східної Європи. Останні зберігали свою етнокультурну своєрідність аж до розпаду Київської Русі у XII-XIII ст., тоді як культурна різниця між окремими праукраїнськими племенами півдня почала зникати у переддержавний період (VIII-IX ст.) і фактично зникла в XI-XII ст. Тобто етнічні процеси на півдні Русь, наближеному до візантійських центрів цивілізації, протікали швидше, ніж на півночі. Тому формування українського

етносу відбулося раніше, ніж інших східнослов'янських народів.» [2, с. 56]

Отже, попри наявність на території інших племен, протоетнос, з якого виникли русини, формувався як доволі однорідний. Контакти з християнами були дуже ранніми. Так, І. Огієнко стверджує, що поляни, тиверці, уличі мали торгівлю з греками (візантійцями), представники двох останніх племен — служили в римському війську, взаємодіяли з полоненими-християнами. Тому цілком можливе й охрещення частини з них вже на тому етапі. Коли ж встановилася скандинавська династія, серед аристократії почало з'являтися все більше християн, зокрема варягів.

Однак масово русини прийняли хрещення за правління Володимира, який мав християнізоване оточення і вбачав у зміні релігії можливість зблизитися із Заходом. Русь отримала візантійський вплив та вела зовнішню політику орієнтовану на Європу, про що, зокрема, свідчать активні династичні союзи. Після падіння Києва як центру, Галицько-Волинське князівство, згодом Королівство Руське, перейняло державницьку традицію та теплі зв'язки з сусідніми європейськими державами. Роман Мстиславович ще у 1203 році ініціював реформи стосовно впровадження майорату. Відбувається властивий для західної цивілізації активний розвиток міст. Саме в цей період культура, зокрема й церковний обряд, набуває рис, які нині залишаються питомими для українців. На ці території держави люди тікали від монгольського гніту. Перебуваючи під контролем Золотої Орди, Данило Романович зміцнював економіку та воєнну безпеку своїх володінь для майбутнього опору, прийняв корону від Папи, розраховуючи на хрестовий похід європейських монархів проти монголів, якому втім не судилося відбутися. За Лева Даниловича застосовувалися певні норми маґдебурзького права, а у 1339 році

воно було надане Юрієм II місту Сяноку [1].

Сама Руська церква сформувала лише їй притаманні риси обряду, тільки номінально залежала від Царгорода, на відміну від грецької, була окрема від світської влади. Митрополит, посада якого була виборною лише для русинів, закладав школи, друкарні, шпиталі, покровительствував розвитку культури. На соборах мали право вирішального голосу люди світські, а парафіяльну владу обирала сама парафія. Це свідчить про демократичність та близькість до народу. Одноосібна влада митрополита або єпископів була неможлива через існування інституції, званої крилосом.

Важливою рисою цієї церкви є численні переклади Святого Письма та проповіді живою мовою, що сприяли розумінню текстів населенням та зміцнювали основи національної культури. Україна славилася церковним, лаврським співом. Збереглася й особлива вимова старослов'янської, яку використовували й православні Закарпаття, Буковини, а також уніати Галичини.

Надалі на Руські землі чекав період перебування у складі європейських держав, з усіма характерними для цієї цивілізації тенденціями. Відбувся розвиток приватної власності, правового суспільства. З'явилися цехи, зародилося мануфактурне виробництво. Князівські та боярські роди стали основою шляхетської верстви, яка стала потужною у шляхетській демократії та зробила цінний внесок у культуру та науку Руських земель. Багатогранне козацтво стало проявом схильності українців до самоврядування та демократії. Представники, що походили зі шляхти, здобували добру класичну освіту, зокрема в єзуїтських колегіумах, володіли мовами та навичками дипломатії. Особливий вплив мали процеси Реформації та Контрреформації. Українці отримують освіту в європейських універси-

тетах, а згодом починають там і викладати. Зароджується гуманістичний рух. Українські міста стають культурними, науковими центрами, з'являються школи слов'яни-греко-латинського типу. Відбувся синтез латинської і відантизму - загальноєвропейський процес інтеграції у культурі, мистецтві, суспільній думці, праві та економіці [1].

Тому спостерігається багата етнічна ідентичність, мовна та культурна єдність українців навіть попри відмінності, спричинені перебуванням у різних імперіях. Вона проявлялася у літературі, фольклорі, звичаях, у прагненні українців реалізовувати права та захищати європейські цінності. Саме це через багато століть стало причиною таких подій як Акт злуки, Всеукраїнська правописна конференція тощо.

Територія Залісся, де формувалася етнос московитів (москвинів), була населена переважно фіно-угорськими племенами, що були слов'янізовані.

Християнізації цих земель, населених іноплемінцями, Огієнко характеризує як тривалішу та складнішу, ніж на Малій Русі. [3]

Аби підкорити та асимілювати населення, елітою була організована жорстка, ієрархічна система влади, головним елементом якої була релігія, втім перекладів мовою, зрозумілої для мешканців не існувало до XIX століття. Огієнко описує: «Наслідки всього цього були руйнуючі для московського народу: серед нього жили найрізніші повір'я й звичаї, що межували з поганством, народ глибоко не християнізувався, уся віра перейшла в зовнішню обрядовість». Після розпаду відносно уніфікованої держави та нападу Золотої Орди, спочатку володимирські князі, згодом московські, стали вірними васалами хана, отримуючи від нього привілеї та ярлики на інші князівства, а Московія — центром збору данини. Прихильність до такого устрою безумовно відобразилося на державницькій та релі-

гійній традиції — централізованій і деспотичній, ізольованій та ворожій до будь-яких зовнішніх змін та відмінностей: «Своє власне розуміння Св. Письма та церковних канонів Москва вважала за єдино правильне й непорушне, свої місцеві церковні обряди та звичаї — за недоторканну святиню. Москва звала єретиком кожного православного, хто мислив не так, як навчали в Москві» [3] Низьким там був і рівень освіти, на яку дивилися з осторогою, як на бісівське явище, особливо на західну: «Кто по-латыни научился, тот с праваго пути совратился» [3].

Відповідною була політика держави щодо унікальної за своїм суспільно-політичним ладом та, хоч теж огнем та мечем прищепленою, але багатою православною традицією боярсько-вечевої республіки «Господин Великий Новгород», яка ніколи не знала ні деспотії, ні ординського ярма і фактично століттями вела свою незалежну політику, орієнтовану переважно на співпрацю з балтами. Науковці припускають, що псково-новгородці могли б сформувати четвертий східнослов'янський етнос, що має балтський субстрат. Однак Московією політика бояр була визнана як «антинаціональна, що зраджувала інтереси Русі». У 1456 р. Василь II розгромив новгородське ополчення, змусив новгородську владу підписати Яжелбицький мир, де йшлося, що великий князь є найвищою судовою інстанцією у Новгороді, платити великі контрибуцію, а також не надавати від підтримки противникам Москви. Був скасований законодавчий орган — віче, обмежене право на зовнішні відносини. [5, с.144]

Цей мир виявився нетривалим. У 1471 році Іван III пішов на новгородців походом, надавши йому виправдання - статус «боротьби за віру», й залучивши війська усіх підвладних земель. Історики, зокрема російські, свідчать про те, що ця розправа була жорстокою: спалені з мешканцями села, безліч

вбитих, полонені з відрізнаними частинами тіла, страта старших бояр. Остаточним приєднанням Новгорода увінчався ще масштабніший за жертвами та жорстокістю зимовий похід 1478 року, з якого було привезено символ новгородського самоврядування — вічевий дзвін. Після цих насильницьких дій республіка стала частиною централізованої Московської держави. 72 тисячі людей було депортовано на Московщину, що поряд зі знищенням стало постійною практикою, доки у XVI ст. новгородців повністю асимільовано московитами. [5, с. 144-145]

Після падіння Візантії, Московія трактувала це як кару за унію Царгорода з Римо-католицькою церквою. Іван III починає іменуватися царем, а після його одруження з Софією Палеолог, отримала поширення ідеологема Філофея Псковського «Москва — Третій Рим». Московська церква абсолютно залежна від царя. Навіть після перенесення митрополії до «Заліської Руси», ця держава асоціювала себе противницею західної цивілізації, а не її частиною. Собори самовладно переписували Священне Письмо. У перекладах, а кирило-методіївську старослов'янську заміняють форми та слова архаїзованої «російської», змінювали догматичні істини, як от заборону повторного хрещення тощо.

Т. Снайдер відзначає такі особливості Московської держави та її населення - перейнято від Руси мову, релігію, правлячу династію У той же час це нова держава, яка існувала під керівництвом монголів, а отже зазнала і їхнього впливу. Вони не взяли юридично-бюрократичну систему, розроблену в Руси. Земля надавалася на певних умовах (служба в армії) і за будь-яке порушення її могли забрати. Лише 1% населення належав до умовних землеволодарів, 99 % - селяни, більшість з яких прив'язані до землі. 1497–1649 роки – процес закріпачення селян, коли

з кожним указом царя у них зменшувалася можливість змінити місце проживання, а власнику землі надавалося все більше прав над селянами. [4].

Опинившись під контролем московитів, Україна втратила не лише власну незалежність, а й «національну» окремішність власної церкви з її особливостями обряду, була скасована питома їй соборноправність. Однак з «малоросами» до Московії прийшов європейський одяг, майстерність у ремеслах, друкарстві. Мали вплив українці на тамтешню освіту, від новостворених семінарій та московських кадетських корпусів до народних шкіл. Відомі своїм мовознавством, вони робили переклади, брали участь у місіонерській службі для нехристиянських народів імперії, складали ледь не більшість у закордонних місіях.

Загалом 1708–1721 роках Петром I за сприяння русинів-культуртрегерів було проведено реформи, спрямовані на зміну курсу політики — європеїзацію, що виявилася поверховою і була першочергово розрахована на дворянство, яке однак складно сприймало ці зміни, щосили тримаючись за вже сформовані звичаї, кардинально відмінні від європейських. Держава була перейменована в Російську імперію від грецької назви Руси - «Ρωσία». Було створено міф «про триєдиний славеноруський народ» (загальноросійська ідея), пропагандистська концепція, яка на досьогодні активно використовується.

Україна згодом зазнаватиме насильницької асиміляції, лінгвоцидів, закриття освітніх, культурних закладів. Мета цих дій, що чиняться окупантами й нині добре описана Катериною II, за якої було проведено тотальну русифікацію, знищення українських вольностей: «Искоренять в малороссах мнение, по коему представляют себя народом от здешнего (великорусского) совсем отличным».

Незважаючи на сповідування однієї релігії, ці східнослов'янські народи таки мають кардинально різні цивілізаційні ідентичності. Тож ще одним комплексом криз можна назвати *цивілізаційну невизначеність*, яка стає фактором конфліктів.

Культура українців є синтезом самобутніх та загальноєвропейських рис, вона здавна сягала усіх верств населення, єднаючи усі етнографічні групи і посилюючись їх особливостями. Саме тому й чинник розколу, озвучений Гантінгтоном, є маловпливовими. Демократичні цінності, які цей народ захищає нині, мають тисячолітню історію, вони є результатом довгого шляху, етапами європейського розвитку попри перешкоди. Історичні умови ускладнювали самореалізацію України в її цивілізаційному виборі. Пригнічення культурних процесів, насадження ідеології на певний час відірвало етнос від істинного самоусвідомлення, назвімо це «постколоніальною кризою». Але сьогодні цілковито очевидно, що ця держава є унікальною, православною частиною європейської цивілізації, що має потужний ідейний спадок та потенціал. Вона здатна надати знову ваги основоположним цінностям європейської спільноти.

Росіяни ж, упираючись імперіалістичним минулим, так і не сформували національної ідентичності. Показово, що насадження квазієвропейської російської культури охопило лише інтелігенцію, що романтизувала образ екзотичної та «загадочної русської душі», а для народу вона залишалася незрозумілою. Насадження штучної ідеології різним за культурою народам створює цей дисонанс, що отримав своє вираження у євразійській течії та спричиняє розірваність. Московська церква, як в часи Івана III, залишається одним з найпотужніших інструментів їхнього контролю владою багатоетнічного населення, що історично звикло до деспотії.

Це явище подібне на надзвичайно специфічну та тривалу реакцію кемалізму (звернення до Руси, реформи Петра I тощо), за якої, як відомо, усе одно відбувається прорив істинної ідентичності, криза *відірваної держави*. Устрій централізованої «федерації» з насадженням видозміненої культури титульного «етносу» позбавляє усі групи можливості розвитку та реалізації свого національного та цивілізаційного потенціалу. За розпаду цієї держави колоніальні народи ймовірно теж стикнуться з постколоніальною кризою.

Висновок (Discussion). Погляд на процеси через призму цивілізацій — надзвичайно складний, однак має низку переваг, які є корисними для підтримки міжнародного порядку. Посилити його може комплексне вивчення із синтезуванням підходів глобальної та локальної цивілізації, яке допоможе виявити проблеми, що виникають на різних рівнях і призводять до порушення міжнародного порядку. Пропонуємо сприймати держави як елементи обидвох рівнів. У своєму дослідженні ми зазначили такі комплекси криз: глобальної цивілізації, протиріччя (спостерігача та конфронтації), локального підходу, цивілізаційної ідентичності (постколоніальна та відірваної держави).

Для подальшого вивчення проблем важливо вдосконалювати підхід та залучення науковців різноманітніших сфер.

References

1. Herman Yu.O. (2021) Rol yevropeiskykh tsinnosti ta tradytsii v stanovlenni ukraïnskoï derzhavnosti// Materialy. - Rezhym dostupu: <https://dniprorada.gov.ua/old/files/tema-24-05-12.doc>.
2. Zaliznyak L.L. (1997) Etnohe nez ukraïntsiiv ta ikhnikh susidiv z poz ytsii suchasnoï etnologii// Naukovi zapysky NaUKMA. - 1997. - T. 2 : Kultura. - S. 48-52.
3. Ohienko I. I. (1993) Ukraïnska tserkva: Narysy z istorii Ukraïnskoï Pravoslavnoi Tserkvy: U 2 t.: T. I-2. — K.: Ukraina, 1993. — 284 s.
4. Snaider T. (2022) Monholska Rus. Yak stvorylasia ta pidnialasia Moskovska derzhava. Soma lektsiia Timoti Snaidera. - Rezhym dostupu: orbes.ua/lifestyle/stvorennia-i-pidyom-moskovskoi-derzhavi-soma-lektsiya-timoti-snaidera-02112022-9484
5. Tsyhulska O. (2008) Moskovske zavoiuvannia Velykoho Novhoroda// Naukovi zapysky. — Vypusk 11. — Seriia: Istorychni nauky. — Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka. 141-146— 2008. — 243 s.

PEACE THROUGH THE PRISM OF CIVILIZATIONS: APPROACHES, INTERACTIONS AND CRISES Kichkiruk T. V., Haluk M. V

Anotation. The term "civilization" emerged in Europe only at the turn of the 18th-19th centuries, but over time, it has been used in diverse approaches that seem contradictory. Initially denoting the opposite of barbarism and a certain level of societal development, it transformed into a global concept unifying various cultures. Among the characteristics of such a global civilization, one can highlight the vector of development and prioritization of values outlined by French philosophers: freedom, rights, and justice. Scholars commonly synonymize and contrast "civilization" and "culture" in their interpretations. In seemingly different approaches by Immanuel Kant and Oswald Spengler, civilization appears as something external, constant, and mechanical against the living, dynamic culture. The approach of local civilizations, represented by scholars like N. Danilevsky, Oswald Spengler, Arnold J. Toynbee, S. F. Huntington, etc., remains popular and debatable. It reflects the

© Heiko S. M., Heiko T. M., Laut O. D., Prytyka O. I.

HUMANITARIAN STUDIOS: PEDAGOGICS, PSYCHOLOGY, PHILOSOPHY Vol 14(4) 2023

peculiarities of individual cultures, their interactions, factors, and the cycle of development. The article suggests departing from the usual opposition and synthesizing the global and local approaches to civilization, where global civilization is not cultural unification but a space of cultural interactions with common, universal values. By comprehensively examining the crises faced by society at each of these levels, the interrelatedness of these levels can be traced, revealing factors influencing international security that are not apparent for local problem-solving. In the second part of the work, the context of the history of the Orthodox civilization is provided, emphasizing the importance of a thorough and comprehensive study of the formation of state civilization identity to understand local civilization and its core.

Keywords: *global civilization, local civilization, culture, interaction, security.*